Еткіна Ірина

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Ставлення українського суспільства до російської агресії 100 років тому (1917-1921 рр.) та сьогодні: порівняльний аналіз

Століття тому у 1917 – 1921 рр., українці зробили спробу створити власну державу, проте зазнали поразки. Вкрай важливо донести як до українського загалу, так і до західних партнерів, меседж про тривалість російської експансії щодо України. Лише вигравши боротьбу за уми, цінності та ідентифікацію, ми можемо запобігти майбутнім зазіханням .

На думку Ярослава Грицака, якби нації мали паспорти, то в українському під датою народження писалось би «1914», оскільки війна соціалізувала, націоналізувала і модернізувала селян [1, с.223]. Отже на момент 1917 р. нація тільки народжувалася внаслідок першої світової війни, фронтовики поверталися додому із усвідомленням своєї сили і зі зброєю в руках. Російська імперія внаслідок війни ослабла та захиталася, відкриваючи вікно можливостей для українців. Проте часу на усвідомлення національних цінностей, власної ідентифікації, на створення правової культури, на осмислення важливості демократії історія на тоді не відпустила. Сьогодні ситуація кардинально інша. На момент повномасштабного вторгнення Україна мала вже більш як 30 років незалежності і 8-річний досвід війни на сході України. За цей час виросло покоління , що не знало тоталітаризму, а отже, не мало рабської психології і тотального страху перед російськими окупантами. Натомість мало цінності національної держави та європейські ідеали, сформовані Помаранчевою революцією та Революцією Гідності.

Спільним моментом є те, що сто років тому і сьогодні в умовах війни суспільство гуртується навколо військових, які наполягли на першому універсалі з ідеєю автономії, підписалися під актом проголошення

незалежності у четвертому універсалі боєм під Крутами та іншими боями проти більшовиків наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Сьогодні саме добробати, що після Революції Гідності рушили на Схід та призупинили російську агресію у 2014 р., та реформовані ЗСУ об'єднали українців, підштовхнули розвиток громадянського суспільства, волонтерського руху.

Український письменник, культуролог-енциклопедист Євген Маланюк, що у часи визвольних змагань був військовим, вважав, що низовій, сільській частині українського суспільства бракувало «національного інтелекту при надмірі емоцій переважно примітивно-романтичної натури. У слушний час 1917 р. селяни «зі скринь повитягали не лише жупани козацькі, але й шаблі та мушкети.» Натомість верхівці суспільства, на думку Євгена Маланюка, бракувало національного інстинкту, бо вона залишалася носієм російського інтелектуалізму. Приспана Петербургом історична пам'ять еліти суспільства, що була на думку письменника, вирішальною якістю в такий період історії, була жалісно убогою і не сягала далі одного-двох поколінь [2, с.123]. Тому еліта у 1917 р. рухалася повільно, думала ще повільніше. При цьому всі партії були мавпуванням російських зразків, їх представники були загіпнотизовані диригентською паличкою північного сусіда, різниці між правими і лівими формальні, паперові або словесні, боротьба між ними уявна, свої фантазії ці політики продовжували розфарбовувати в еміграції. Євген Маланюк згадував, як доктора Луценка, який чітко називав у стінах Центральної Ради історичних ворогів України, називали «українським Пуришкевичем» [3, с.9-11, 16,19].

Перебуваючи у 20-х роках в еміграції, перший генеральний секретар міжнаціональних справ часів Центральної Ради Олександр Шульгін пояснював, що в ілюзію демократичної Росії вірили високопосадовці, політики, представники українських партій, що входили до складу Центральної Ради: «Треба було пережити боротьбу Центральної Ради з Тимчасовим правительством, треба було відчути все те море недовір'я й

ворожості до нас, яке бачили ми в Петрограді – щоб почали пориватися ті нитки, які морально ще зв'язували нас з Росією.» [5, с.5-6] Тодішня політична еліта почала поривати з Москвою лише після більшовицького перевороту та оголошеної Москвою війни.

Не вдаючись у перипетії відносин між сучасними політиками, все ж варто наголосити на тому, що практично всі наші президенти, не виключаючи двох останніх, мали ілюзії щодо можливостей компромісу з російською владою. Саме через ці компроміси ми віддали їм ядерну зброю, найкращі судна Чорноморського флоту, дозволили оренду баз в Криму, йшли на проросійські мовні закони, дозволяли відверто проросійські партії та ЗМІ тощо. І п'ятий, і шостий президенти України основним своїм виборчим гаслом оголошували швидке закінчення війни з агресором через дипломатичні зусилля. Принаймні один з них публічно вибачився за власні ілюзії.

Значні відмінності полягають в тому, що українські політики сторічної давнини на тлі постійного конфлікту з російським більшовиками і російськими білими, не припиняли збройної та політичної боротьби між собою. Чого вартий лише збройний виступ Директорії проти гетьмана П. Скоропадського, що завершився блискучою перемогою Директорії. Однак досягти настільки ж блискучої перемоги над більшовиками Директорія не спромоглася. З питань зовнішньополітичної орієнтації пересварилися діячі всередині тої таки Директорії, наддніпрянські та галицькі політики, що не сприяло набуттю незалежності держави.

Сучасні українські соціологи осмислюють стан українського суспільства часу повномасштабної російської агресії словами «хоробрість, стійкість, консолідація» і вкрай важливим висновком: «українці нарешті прийняли свою державу» [4, с. 27]. Соціологічні опитування засвідчили збільшення патріотичних почуттів, готовність йти на жертви заради територіальної цілісності власної держави та перемоги над ворогом, що є носієм протилежних цінностей: тоталітаризму, несвободи, руйнування.

Більше того, саме під час війни українці відчули гордість за свою країну як переважаючу емоцію. Таким чином, війна, не зважаючи на всі її жахи, перетворює українське суспільство з пострадянського та постгеноцидного, де основними цінностями було досягнення виключно базового матеріального забезпечення, на сучасне європейське суспільство, в якому особистість зацікавлена у свободі самореалізації, демократії, національному самовизначенні тощо.

Політичні вподобання українців залишилися розмаїтими, в умовах сучасної війни частина суспільства ідеалізує діючого президента, інша частина має до нього та владної команди багато питань щодо готовності країни до війни на початку повномасштабного вторгнення. На щастя і влада, і опозиція мають здоровий глузд відкласти політичні баталії до перемоги, і зосередитися на боротьбі з ворогом. Вірогідно, це і є ознакою зрілої нації. Саме з цього приводу «колективний путін» прорахувався, розраховуючи, що українське суспільство за умов воєнної загрози почне розпадатися на окремі регіональні та політичні угрупування .

«Війна всіх проти всіх» тривала на українських землях наприкінці 1918 – 1919 рр. Ярослав Грицак нарахував вісім армій: німецьку, австрійську, французький воєнний десант, армії УНР та ЗУНР, Червоних і Білих та армію Махна, а ще щонайменше шістдесят загонів самозваних отаманів [1, с. 241-243], лише частина з яких формально підкорялася С. Петлюрі. Ця отаманщина перетворювала суспільство на самокерований натовп. Для переважної більшості селян десятина землі важила більше, ніж цінності національної держави. Погроми поміщицьких маєтків та й багатших селян ставали чимось буденним.

Сьогодні мародерством та погромами відрізняються саме наші вороги, що стало притчею во язиціх та об’єктом мемів. У них нерідко трапляються випадки з’ясування стосунків між різними військовими угрупуваннями. Натомість ЗСУ продемонстрували дисципліну та чітке підпорядкування керівництву. Якщо окремі епізоди анархії мали місце в

перші дні повномасштабної агресії , то військове керівництво швидко дало їм раду, переформовувавши небоєздатні частини.

Те саме стосується антисемітизму, що доходив у період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. до стану тяжкої психічної хвороби [1, 241-242]. Сьогодні головний рабин України підтримує державу та займається волонтерською діяльністю, засуджуючи антисемітські висловлювання верхівки ворожої держави, яка намагається маніпулювати цією темою. Антисемітизм можливий у Україні лише як маргінальне явище, а не хвороба основної частини населення. Більше того, в суспільстві немає ворожості до «своїх» росіян, які нерідко стають до лав ЗСУ. Тобто суспільство сприймає водорозділ не за національною ознакою, а за ментальними ціннісними орієнтаціями.

Врешті решт українське суспільство у 1921 р. почало примирятися з чужинською більшовицькою владою, яка дозволила вигнати поміщиків і за їх рахунок та за рахунок багатших селян отримати кожному невеликий додатковий клаптик землі та НЕП на селі. Результат покори ворожій владі – колективізація, Голодомору-геноцид та Великий терор. Сьогодні українське суспільство готове боротися за власну незалежність та перемагати, поклавши край імперським амбіціям агресивного сусіда.

Література

1. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К: Портал, 2021. 432 с.
2. Еткіна І. Українське суспільство початку 1918 р. (на прикладі Чернігівської губернії). Крути: проблеми державотворення від доби Української революції (1917–1921 рр.) до сьогодення. Вип ІІ. Українська військова звитяга. Крути – 100 років потому: міфи й історичні уроки. Київ–Ніжин, 2019. – С. 116-126.
3. Маланюк Є. Крути: Народини нового українця. Прага, 1941. С.10-21.
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / За ред.: Є. Головахи, С. Макеєва. НАН України. Інститут соціології. – Київ: Інститут соціології, 2022. – 410 с.
5. Шульгін О. Ідеали і дійсність // Тризуб. Париж, 1927. №4. С.4-6.